

جواد محمدزاده مقدم
مدرس ضمن خدمت دین و زندگی
خراسان رضوی

درس های اول و دوم کتاب دین و زندگی (۲)، درباره ی نظم و غایتمندی در جهان و اثبات حکمت و تدبیر الهی در آن است. در مقاله ی زیر اطلاعاتی در این باره در اختیار دبیران محترم قرار می گیرد تا ضمن تدریس، از آن بهره بگیرند و نمونه های بیش تری از نظام حکیمانه ی جهان را برای دانش آموزان مطرح کنند. همچنین، دبیران محترم می توانند از دانش آموزان بخواهند که درباره ی نمونه های ذکر شده مطالعه کنند و نتیجه را در کلاس گزارش دهند.

هستی، ترجمان حکمت و تدبیر

تدبیر الهی عبارت است از تنظیم امور جهان و ساماندهی آن به صورت بهترین نظام براساس قانون حکیمانه و آفرینش هدفدار^۱. مهم ترین شاخصه ی خلق الهی که مبتنی بر اندازه گیری درست و استوار (تقدیر) است، مدبرانه بودن آن است. به عبارت دیگر، همه چیز بر پایه ی اندیشه و حکمت بنا شده است تا آن جا که معاندان نیز با دیدن تدبیر خداوند از بن جان و فطرت خویش، اقرار خواهند داشت که الله، خداوند یکتایی است که تدبیر امور را به دست دارد.^۲ خداوند نه تنها تدبیر می کند که آیات و نشانه های مدبرانه خویش را به تفصیل بیان می دارد تا بدین سان، در غافلان، روح ایمان و باور را بدمد.

درست است که مشاهده و بهره گیری از حواس ظاهری، برای شناخت طبیعت لازم است و قرآن، همه ی انسان ها را فرامی خواند تا حواس خود را برای یافتن حقایق طبیعی در جهان خلقت به کار گیرند، ولی کم و بیش، در تمامی آیات مربوط، منظور از دیدن و رؤیت دیدنی است همراه با استنتاج عقلانی^۳.

بنابراین، تنها صاحبان خرد و ارباب تفکر و اندیشه هستند که می توانند به رابطه ی آیات الهی در طبیعت با صاحب این آیات، دست یابند.^۴ ثمره ی جان بخش چنین اندیشه ای، آن خواهد بود که آفرینش هستی، به حکم تدبیرمند بودنش، هدفی دارد و خداوندی که آفرینش در قبضه ی قدرت اوست، آن را بیهوده و عبث هستی نبخشیده است: «وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...، ان فی خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...، لآیَاتٍ لِّأُولَى الْأَلْبَابِ. الَّذِينَ...، يَتَفَكَّرُونَ فی خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا...»^۵

آیات بالا، انسان ها را به تدبیر و اندیشه در آفرینش انسان ها و زمین و پی در پی آمدن شب و روز فرا می خواند تا هر انسانی، به

اندازه‌ی استعداد و توانایی خود، اسرار خلقت را دریابد.

در پرتو شناخت صحیح از آفرینش، نه تنها انسان درخواهد یافت که نظم حاکم بر عالم، نمی‌تواند به خود اجزای عالم مستند باشد، بلکه با اندیشه در آفرینش، این مطلب هویدا می‌شود که نیرویی فراتر از عالم ماده و طبیعت، تدبیرگر چنین آفرینشی است.^۶

آفرینش، صحنه‌ی تدبیر

همچنان که جهان هستی، به تمامی مایه‌ی عبرت است، اجزا و بخش‌های این مجموعه‌ی عظیم نیز درس‌های فراوانی برای مخاطب خود به همراه دارند: «وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مَّتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِّنْ أَعْنَابٍ وَزُرْعٌ وَنَخِيلٌ صُنُوفٌ وَغَيْرُ صُنُوفٍ يُسْقَىٰ بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ...»^۷

این آیه، به یکی از صحنه‌های تدبیر خداوند در آفرینش اشاره دارد که همانا زمین است. زمین بخش‌های گوناگونی دارد که هر یک دارای ویژگی‌ها و توانمندی‌های خاصی است. از نظر ظاهری، زمین حالات متفاوتی دارد. برخی قسمت‌های آن حاصلخیز و باطراوت است، و برخی خشک و بایر برخی نرم و مرطوب. با این حال، هر یک از این بخش‌ها و قطعه‌ها، رویاننده‌ی گیاهان و رستنی‌های مختلفی هستند. در یک هکتار زمین، میوه‌های متفاوتی مانند خرما، انگور...، کنار یکدیگر رشد می‌کنند، با این که همه از یک آب سیراب می‌شوند و در یک خاک ریشه دارند. توگویی در ساختمان هر گیاه و درختی، آزمایشگاه مخصوصی است که هر یک، از یک آب و خاک، انواع گوناگون مواد و ویتامین‌ها را می‌سازد!...

گیاهان و نباتات سهم بزرگی در زیبایی طبیعت دارند و تنها زمانی این مهم برای آدمی قابل درک است که به بیابان‌های دورافتاده و سرزمین‌های خشکی نظر افکند که بی‌بهره از سبزی و آب و زندگی هستند. هر اندازه آدمی، به مشاهده‌ی گیاهان زیبا و دلربا نشیند، مسؤولیت وی در قبال پذیرش برهان‌های الهی، دوچندان می‌شود.

گونه‌گونی گیاهان و میوه‌ها، با وجود شباهت و همانندی

محیط آن‌ها، بهترین دلیل است بر قدرت خالق نوآور و تصویرگر. افزون بر این، نقش گیاهان زنده را در توازن گازهای طبیعت نمی‌توان نادیده انگاشت. از جمله این که گیاهان، نقش مهمی در تثبیت میزان اکسیژن در جو زمین دارند.

این آیه بیان می‌دارد که هر گیاه، ویژگی‌های خاص خود را دارد و با محیطی که در آن پرورش یافته، هماهنگ است. از همین رو بر روی زمین، هر گیاه به منطقه‌ی جغرافیایی خاصی تعلق دارد. به طوری که در مناطق مرتفع (از سطح دریا)، گیاهان معینی می‌روند و برعکس در صحراها و بیابان‌های پست گونه‌هایی رشد می‌کنند که در برابر خشکی مقاوم هستند.

حال باید پرسید که علت اختلاف ژن‌ها و تعداد آن‌ها در سلول تخم گیاهان که خود موجد این همه تنوع و تفاوت در عالم نبات شده‌اند چیست؟ چگونه این عوامل گوناگون و دستگاه‌های متنوع پدید آمدند و سرانجام موجب تفاوت در جهان گیاهان و درختان شدند؟ بدیهی است که هر اندیشه‌ی سلیمی به این امر اقرار دارد که پدید آمدن چنین دستگاه‌های منظمی در جهان خلقت، نمی‌تواند بدون حکمت و تدبیر باشد. از همین روست که خداوند، این پدیده‌ها را نشانه‌هایی برای خردمندان می‌شمارد: «ان فی ذلک لآیات لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ.»^۸

بر اساس این تعبیر که بخش پایانی آیه‌ی مورد بحث ماست، خارج پنداشتن تدبیر امور هستی از اختیار خداوند و منوط دانستن آن به طبیعت، یعنی عالم ماده، نشانه‌ی جهل و کور فکری است.^۹

جلوه‌های دیگر

۱. آب، طعم زندگی^{۱۰}

واژه‌ی آب (ماء) بیش از ۵۰ بار در قرآن به کار رفته است و در بیش‌تر موارد، اشاره به نقش زندگی‌بخش آن دارد: خداوند آب را از آسمان فرو فرستاد و به وسیله‌ی آن، میوه‌ها و ثمراتی را به بار نشانند تا روزی آدمیان باشد.^{۱۱} خداوند این نشانه را یادآور می‌شود تا مبادا برای خداوند شریکی قائل شویم و در گفتار و رفتارمان به وی شرکت ورزیم. خداوند، آب را مایه‌ی پاکی قرار

داد^{۱۴} و هر چیز زنده را از آن آفرید^{۱۵}. از آب نوشیدنی‌ها و رویدنی‌هایی را به وجود آورد تا رمه‌ها و چارپایان در آن‌ها بچرند. به وسیله‌ی آب، کشت، زیتون و درختان خرما و انگور و هر گونه محصولات دیگر را رویاند.^{۱۶}

در حدود ۷۰ درصد وزن بدن انسان را آب تشکیل می‌دهد. در حقیقت، آب بدن تقریباً عهده‌دار همه‌ی فرایندهای گوارش، جذب، گردش خون و دفع است. آب همچنین وسیله‌ی اصلی انتقال مواد غذایی به سراسر بدن است و برای حمل مواد زائد به خارج از بدن لازم است.^{۱۷}

این‌ها همه، نشانه‌هایی هستند برای مردمی که اندیشه می‌کنند.

۳. زنبور عسل

در آیات ۶۸ و ۶۹ سوره‌ی نحل، قرآن ما را به بررسی و تفکر در زندگی موجودی دعوت می‌کند که نمونه‌ای از شگفت‌ترین تدبیرهای الهی است؛ پدیده‌ای پیچیده که به تعبیر قرآن، تنها کسانی آن را درمی‌یابند که تفکر می‌کنند.

در ارتباط با زندگی زنبور عسل، به جز عسل، به مواد دیگری برمی‌خوریم که مطالعه در آنها بیشتر موجب شگفتی می‌شود. این مواد که دارای ویتامین‌ها، هورمون‌ها و آمینو اسیدهای ضروری برای بدن هستند خود، ۲۲ عنصر اساسی را شامل می‌شوند که بشر در تغذیه و حفاظت بدن خود، به آن‌ها نیازمند است. همچنین منحصر به فردند، به طوری که نمی‌توان آن‌ها را به صورت مصنوعی ساخت.

الف) زهر زنبور عسل

ترکیبات زهر زنبور عسل، همانند ترکیبات زهرمار است. این زهر، صرف نظر از آسیبی که در پی دارد، مانع انعقاد خون و باعث گشاد شدن رگ‌ها می‌شود. در نتیجه، فشار خون را پائین می‌آورد.

ب) ژله‌ی رویال (شاهانه)

این ژله به شکل خمیر سفید رنگی است که زنبوران کارگر آن

را برای غذای ملکه آماده می‌کنند. ژله‌ی رویال از غده‌های شیری زنبور عسل ترشح می‌شود و در ترکیبات آن، مواد پروتئینی فراوان و نیز انواع چربی و هورمون یافت می‌شود. مصرف این ماده است که ملکه را قادر می‌سازد، پنج سال زندگی کند و در روز بیش از ۲۵۰۰ تخم بگذارد. این در حالی است که کارگران فقط شش هفته یا کم‌تر زنده هستند.

ج) گرده

گرده‌ای که زنبورها با پاهای عقب خود جمع‌آوری و به کندو حمل می‌کنند، مقدار زیادی مواد پروتئینی و چربی دارد. تحقیقات یک پایگاه مطالعاتی در آلمان نشان می‌دهد که گرده، باعث افزایش انرژی بدن می‌شود و اشتها را کاهش می‌دهد. در نتیجه، وزن را کم می‌کند، موجب افزایش بنیه می‌شود و از میزان حساسیت می‌کاهد. همچنین، اثرات آنتی‌بیوتیکی دارد. ناراحتی‌های گوارشی، بیماری‌های صورت، جوش صورت، مشکلات جنسی و خستگی و آلرژی را نیز گرده‌ها مرتفع می‌کنند.

د) پروپولیس یا پره‌ی موم

این ماده، مخلوطی است از صمغ درختان که زنبور عسل آن را با موم که از زیر شکمش ترشح می‌شود، مخلوط می‌کند. سپس آن را با گرده‌ی گل و ترشحات بزاقی می‌آمیزد و به صورت قابل استفاده در کندو در می‌آورد.

این محصول حاوی ماده‌ی ضد قارچ است و زنبور عسل از آن برای گرفتن درزهای کندو، مومیایی کردن اجساد حشرات مهاجم و ضد عفونی کردن کندو استفاده می‌کند. این ماده خاصیت ضد میکروبی بالایی دارد. ارزش ضد سرطانی، التیام دادن جراحات، ضد التهاب بودن و اثر بی‌حسی این ماده، قابل تأمل است^{۱۸}. محققان در مورد استفاده از پره‌ی موم برای جلوگیری از التهاب غشاهای مخاطی دهان و گلو، سرفه‌های خشک، بوی بد دهان، التهاب لوزه، زخم‌ها و آکنه (جوش صورت) و تحریک دستگاه دفاعی بدن به نتیجه‌های مطلوبی رسیده‌اند.^{۱۹}

دفتر انتشارات کمک آموزشی

آشنایی با مجله های رشد

مجله های رشد توسط دفتر انتشارات کمک آموزشی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی وابسته به وزارت آموزش و پرورش، با این عناوین تهیه و منتشر می شوند:

مجله های دانش آموزی (به صورت ماهنامه - ۹ شماره در هر سال تحصیلی - منتشر می شوند):

- **رشد کودک** (برای دانش آموزان آمادگی و پایه ی اول دوره ی ابتدایی)
- **رشد نوآموز** (برای دانش آموزان پایه های دوم و سوم دوره ی ابتدایی)
- **رشد دانش آموز** (برای دانش آموزان پایه های چهارم و پنجم دوره ی ابتدایی).
- **رشد نوجوان** (برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی).
- **رشد جوان** (برای دانش آموزان دوره ی متوسطه).

مجله های عمومی (به صورت ماهنامه - ۹ شماره در هر سال تحصیلی منتشر می شوند):

- **رشد مدیریت مدرسه، رشد معلم، رشد آموزش ابتدایی، رشد آموزش راهنمایی تحصیلی، رشد تکنولوژی آموزشی، رشد مدرسه فردا**

مجله های تخصصی (به صورت فصلنامه و ۴ شماره در سال منتشر می شوند):

- **رشد برهان راهنمایی (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی راهنمایی تحصیلی)، رشد برهان متوسطه (مجله ی ریاضی، برای دانش آموزان دوره ی متوسطه)، رشد آموزش معارف اسلامی، رشد آموزش جغرافیا**
- رشد آموزش تاریخ، رشد آموزش زبان و ادب فارسی، رشد آموزش زبان**
- رشد آموزش زیست شناسی، رشد آموزش تربیت بدنی، رشد آموزش فیزیک، رشد آموزش شیمی، رشد آموزش ریاضی، رشد آموزش هنر، رشد آموزش قرآن، رشد آموزش علوم اجتماعی، رشد آموزش زمین شناسی، رشد آموزش فنی و حرفه ای و رشد مشاوره مدرسه.**

مجله های رشد عمومی و تخصصی برای معلمان، آموزگاران، مدیران و کادر اجرایی مدارس

دانشجویان مراکز تربیت معلم و رشته های دبیری دانشگاه ها و کارشناسان تعلیم و تربیت تهیه و منتشر می شوند.

● نشانی: تهران، خیابان ایرانشهرشمالی، ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش، پلاک ۲۶۸، دفتر انتشارات کمک آموزشی.

تلفن و نمابر: ۸۸۳۰۱۲۷۸

هـ) عسل

عسل ماده ای است شیرین، حاوی ۳۵ درصد پروتئین و نیمی از تمام اسیدهای آمینه و منبعی کاملاً فشرده از مواد غذایی ضروری گوناگون. از جمله، حاوی مقدار زیادی از هیدرات های کربن (قندها)، بعضی از عناصر بدنی، ویتامین های ب کمپلکس و ویتامین های C، D، E است. از عسل برای تأمین انرژی و درمان استفاده می شود.^{۲۰} علاوه بر این، ماده ی ضد عفونی کننده ی طبیعی و مرهمی مناسب برای سوختگی ها و زخم ها به شمار می رود. رنگ و طعم عسل ها با هم تفاوت دارند.^{۲۱} این تفاوت، به محل گل و شهد آن مربوط می شود.^{۲۲}

زیر نویس

۱. برای واژه شناسی تدبیر ر. ک. مصطفوی، ج ۲: ۱۷۵.
۲. ر. ک: یونس / ۳۱-۳۰؛ رعد / ۲؛ سجده / ۵؛ و نیز رک: عبدالباقی، ذیل: «دبر»
۳. ر. ک: عنکبوت / ۲۰؛ یونس / ۱۰۱؛ غاشیه / ۱۷؛ ق / ۶؛ نحل / ۱۲-۱۰.
۴. برای تفصیل بیشتر تر. ر. ک: گلشنی: ۱۳۰-۱۲۶.
۵. آل عمران، بخشی از آیات ۱۹۲-۱۸۹: «... فرمانروایی آسمان ها و زمین از آن خداست و مسلماً در آفرینش آسمان ها و زمین... برای خردمندان نشانه هایی است [که:] پروردگارا! این ها را بیهوده نیافریده ای.»
۶. ر. ک: و هبه زحیلی، التفسیر المنیر، ج ۴، ص ۲۰۷؛ هاشمی رفسنجانی و دیگران، ج ۳: ۲۴۲-۲۳۵؛ و قرآنی، ج ۲: ۲۵۹-۲۵۵.
۷. رعد، بخشی از آیه ی ۴: «و در زمین، قطعانی است کنار هم، و باغ هایی از انگور و کشتزارها و درختان خرما، چه از یک ریشه و چه از غیر یک ریشه که با یک آب سیراب می شوند. و [با این همه] برخی از آن ها را در میوه از [از حیث مزه و نوع و کیفیت] آب برخی دیگر برتری می دهیم...» «صنوان» جمع «صنو» در اصل به معنای شاخه ای است که از تنه ی اصلی درخت بیرون می آید. ر. ک: شریعتمداری، ج ۲: ۶۳۸. این مطلب می تواند به مسأله ی پیوند در گیاهان و درختان اشاره داشته باشد.
۸. ر. ک: سید جمیلی، : ۸۳-۷۹؛ و طنطاوی، ج ۷: ۸۹.
۹. ر. ک: ابوالفتح رازی، ج ۱۱: ۱۸۱؛ طبرسی، ج ۱۳: ۱۴؛ و سبحانی، تفسیر سوره ی رعد: ۱۰۶.
۱۰. رعد، بخشی از آیه ی ۴: «... بی گمان در این [امر نیز] برای مردمی که تعقل می کنند، دلایل [روشنی] است.»
۱۱. ر. ک: هاشمی رفسنجانی و دیگران، ج ۸: ۳۲-۶۳۱؛ و قرآنی، ج ۶: ۱۵۲.
۱۲. در حدیثی از امام صادق (ع) است که شخصی از ایشان پرسید: «آب چه طعمی دارد؟» امام به زیبایی فرمود: «طعم الماء، طعم الحیاة»: طعم آب، طعم

برگ اشتراک مجله های رشد

شرایط

- ۱- واریز مبلغ ۲۰/۰۰۰ ریال به ازای هر عنوان مجله درخواستی، به صورت علی الحساب به حساب شماره ۳۹۶۶۲۰۰۰ بانک تجارت شعبه سه راه آزمایش (سرخه حصار) کد ۳۹۵ در وجه شرکت افست.
- ۲- ارسال اصل رسید بانکی به همراه برگ تکمیل شده اشتراک.

- + نام مجله :
- + نام و نام خانوادگی:
- + تاریخ تولد:
- + میزان تحصیلات:
- + تلفن:
- + نشانی کامل پستی:
- استان: شهرستان:
- خیابان:

- پلاک: کد پستی:
- + مبلغ واریز شده:
- + شماره و تاریخ رسید بانکی:

امضا:

- نشانی: تهران - صندوق پستی مشترکین ۱۶۵۹۵/۱۱۱
- نشانی اینترنتی: www.roshdmag.org
- پست الکترونیک: [Email:info@roshdmag.org](mailto:info@roshdmag.org)
- امور مشترکین: ۷۷۳۳۵۱۱۰ - ۷۷۳۳۶۶۵۶
- پیام گیر مجلات رشد: ۸۸۳۰۱۴۸۲ - ۸۸۸۳۹۲۳۲

یادآوری:

- + هزینه برگشت مجله در صورت خونا و کامل نبودن نشانی، بر عهده مشترک است.
- + مبنای شروع اشتراک مجله از زمان وصول برگ اشتراک است.
- + برای هر عنوان مجله برگ اشتراک جداگانه تکمیل و ارسال کنید (تصویر برگ اشتراک نیز مورد قبول است).

- زندگی است. « امام با این سخن، ارتباط میان زندگی و آب را نشان می دهد:
- ر. ک: مکارم شیرازی و دیگران، ج ۱۳: ۳۹۷-۳۹۶. برای بررسی بیش تر آب در قرآن، ر. ک: هاشمی رفسنجانی، ج ۱: ۵۲-۲۵.
۱۳. ر. ک: بقره/ ۲۲.
۱۴. ر. ک: انفال/ ۱۱.
۱۵. ر. ک: انبیا/ ۳۰.
۱۶. ر. ک: نحل/ ۱۰.
۱۷. ر. ک: بروج و بقره، ذیل «آب».
۱۸. ر. ک: تابعی،
۱۹. پالچ و پالچ، ۱۹۲۰.
۲۰. فیه شفاء للناس: نحل، بخشی از آیه ی ۶۹: «در آن [عسل]، برای مردم، درمانی است.»
۲۱. مَخْتَلَفُ الْأَوْتَاءِ: نحل، بخشی از آیه ی ۶۹: شهدی که به رنگ های گوناگون است.»
۲۲. پالچ و پالچ، ۲۱۱-۲۱۰. برای مطالعه ی بیش تر درباره ی عسل ر. ک: گجرائی، ون فریش، رسا، شهرستانی.

منابع

۱. مصطفوی، حسن. التحقیق فی کلمات القرآن الکریم (ج ۳).
۲. عبدالباقی، محمد فؤاد. المعجم المفهرس.
۳. گلشنی، مهدی. قرآن و علوم طبیعت.
۴. هاشمی رفسنجانی، اکبر و دیگران. تفسیر راهنما (ج ۳).
۵. زحیلی، وهبه. التفسیر المنیر (ج ۴).
۶. قراتی، محسن. تفسیر نور (ج ۲).
۷. شریعتمداری، جعفر. شرح و تفسیر لغات قرآن (ج ۲).
۸. سید جمیلی، الاعجاز العلمی فی القرآن.
۹. طنطاوی، الجواهر فی تفسیر القرآن الکریم (ج ۷).
۱۰. ابوالفتح رازی، روض الجنان (ج ۱۱). تحقیق محمدجعفر یا حقی و محمد مهدی ناصح.
۱۱. طبرسی، فضل بن حسن. مجمع البیان (ج ۱۳).
۱۲. سبحانی، جعفر. قرآن و اسرار آفرینش.
۱۳. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران. تفسیر نمونه (ج ۱۳).
۱۴. هاشمی رفسنجانی، اکبر. فرهنگ قرآن (ج ۹).
۱۵. پالچ، جیمزراف. و پالچ، فیلیپس ای. راهنمای مکمل های غذایی. ترجمه ی عفت امیرییک زاده.
۱۶. تابعی، زهره. ارزش دارویی - غذایی محصولات کندو.
۱۷. گجرائی، والترال. زنبور عسل، ترجمه ی مرتضی اسماعیلی. نشر سپهر. تهران.
۱۸. ون فریش، کارل. از زندگی زنبورها. ترجمه نعمت الله شهرستانی.
۱۹. رسا، محمود. آشنایی با زنبور عسل.
۲۰. شهرستانی، نعمت الله. زنبور عسل و پرورش آن.

